

Folkeafstemninger

22. JUNI 2009

Repræsentativt demokrati og folkeafstemninger

Danmark er et repræsentativt demokrati. Det vil sige, at det er repræsentanter valgt af borgerne, der træffer de daglige politiske beslutninger. Det er ikke borgerne selv. Det gælder i kommuner, regioner og på landsplan, hvor befolkningen ved valget har sammensat Folketinget med dets 179 medlemmer.

Men ingen regel uden undtagelse. For selv om Danmark er et repræsentativt demokrati, så fastslår grundloven, at der er situationer, hvor alle landets borgere kan eller skal inddrages direkte i en beslutning; og hvor det er vælgerne, der har det sidste ord. Hertil kommer, at politikerne såvel på landsplan som i regioner og kommuner kan beslutte at holde vejledende folkeafstemninger. Men her spørger man altså kun vælgerne til råds.

Grundlaget for folkeafstemninger

Den nuværende grundlov (fremover forkortet GRL) trådte i kraft den 5. juni 1953. Ifølge denne er der fem situationer, hvor der kan eller skal holdes folkeafstemning, og hvor udfaldet har bindende virkning:

- Ved lovforslag, som en større gruppe folketingsmedlemmer ønsker forelagt befolkningen (GRL § 42)
- Ved afgivelse af suverænitet (uafhængighed) (GRL § 20)
- Ved visse internationale traktater (GRL § 42, stk. 6)
- Ved ændring af grundloven (GRL § 88)
- Ved ændring af valgretsaldere (GRL § 29)

Herudover kan Folketinget som nævnt bestemme at holde en vejledende folkeafstemning. Begge former omtales nærmere nedenfor.

Lovforslag (GRL § 42)

Når Folketinget har vedtaget et lovforslag, kan mindst en tredjedel (dvs. 60) af Tingets medlemmer kræve, at forslaget ikke får virkning, før det er blevet prøvet ved en folkeafstemning. Hvis lovforslaget skal falde bort, er grundlovens krav, at et flertal af vælgerne skal være imod, og at dette flertal skal udgøre mindst 30 pct. af alle stemmeberettigede.

I GRL § 42, stk. 6, er dog opregnet en række undtagelser. Således er der flere love, som ikke kan sættes til folkeafstemning. Det gælder f.eks. finanslove, skattelove, love om indfødsret og love om ekspropriation.

Danmark fik sin første grundlov i 1849. Den er revideret flere gange, sidst i 1953.

Muligheden for at sende lovforslag til folkeafstemning er kun brugt én gang, nemlig med jordlovene i 1963. Venstre og De Konservative, der rådede over mere end en tredjedel af pladserne i Folketinget, fik sat fire af lovforslagene til folkeafstemning. Valgresultatet betød, at lovforslagene faldt bort.

Afgivelse af suverænitet (GRL § 20)

Beføjelser, som ifølge grundloven tilkommer de danske myndigheder, kan ved lov overdrages til "mellemløse myndigheder", som det udtrykkes i grundloven. Bestemmelsen har i det væsentlige kun været brugt i forbindelse med EF.

Grundloven stiller dog strenge krav til en lov, der afgiver suverænitet. Således kræves enten, at fem sjettedele af Folketingets medlemmer stemmer for; eller - hvis et flertal, men færre end fem sjettedele stemmer for - at forslaget ikke falder ved en folkeafstemning. Her gælder det dog, at lovforslaget kun falder bort, hvis et flertal af vælgerne er imod, og dette flertal udgør mindst 30 pct. af alle stemmeberettigede.

Visse internationale traktater (GRL § 42, stk. 6)

I GRL § 42, stk. 6, er det fastsat, at love, der ratificerer internationale traktater, kan sættes til folkeafstemning, hvis Folketinget i en selvstændig lov vedtager, at ratifikationen skal prøves ved en folkeafstemning.

Det er denne bestemmelse, der lå bag afstemningen den 18. maj 1993 om Edinburgh-afgørelsen. Der var nemlig enighed om, at der under alle omstændigheder skulle være en folkeafstemning om Edinburghafgørelsen. Og med udsigten til, at mere end 150 af Folketingets medlemmer ville stemme for, ville muligheden for en folkeafstemning ifølge GRL § 20 falde bort. Da Edinburghafgørelsen er en international traktat, valgte man derfor at sikre folkeafstemningen ved at bruge den mulighed, som findes i GRL § 42, stk. 6.

Ændring af valgretsaldern (GRL § 29)

Hvis valgretsaldern skal ændres, skal Folketinget først vedtage det i form af en lov. Dernæst bliver spørgsmålet lagt ud til folkeafstemning. Her falder forslaget, hvis et flertal er imod, og dette flertal udgør 30 pct. af de stemmeberettigede.

Vejledende folkeafstemning

Da grundloven ikke omtaler vejledende folkeafstemninger, kan Folketinget til enhver tid beslutte at afholde en sådan. Som det til gengæld udtrykkes i selve navnet, er Folketinget ikke bundet af udfaldet af en sådan afstemning. Skal beslutningen være bindende, må man følge grundlovens bestemmelser.

En vejledende folkeafstemning er kun blevet brugt én gang, nemlig i 1986, hvor der blev stemt om EF-pakken.

Folkeafstemningen om Den Europæiske Union den 2. juni 1992 blev udskrevet på grundlag af GRL § 20. Lovforslaget, der formelt godkendte Danmarks tilslutning til Unionen (ratifikation), blev nemlig kun vedtaget med 130 stemmer i Folketinget. Da de nødvendige fem sjettedele er 150 stemmer, kom forslaget til folkeafstemning, hvor det faldt.

Ændring af grundloven:

For at ændre grundloven skal Folketinget først vedtage den foreslåede ændring. Dernæst skal der udskrives folketingsvalg, og også det nye folketing skal vedtage forslaget. Herefter skal forslaget til folkeafstemning, hvor mindst 40% af de stemmeberettigede skal stemme for.

Dato og år for folkeafstemningen	Emnet for folkeafstemningen	Lovhjemmel for folkeafstemningen	Antal gyldige stemmer		Procent af samtlige stemmeberettigede		Udfald
			Ja	Nej	Ja	Nej	
14. december 1916	Salget af De Vestindiske Øer (Konsultativ afstemning)	Lov nr. 294 af 30. september 1916 om ...afholdelse af folkeafstemning ang. Vestindien	283.670	158.157			Overdragelse af De Dansk-Vestindiske Øer til Amerikas Forenede Stater vedtoges af Rigsdagen
6. september 1920	Ændringer i grundloven af 1915 som følge af genforeningen	Grundloven af 5. juni 1915 § 93	614.130	19.581	47,5	1,5	Forslaget godkendt
23. maj 1939	Forfatningsændring: Forslag til Danmarks Riges Grundlov af maj 1939	Grundloven af 5. juni 1915 med ændringer af 10. september 1920 § 94	966.277	85.717	44,5	3,9	Forfatningsændringen faldt
28. maj 1953	Forfatningsændring: Forslag til Danmarks Riges Grundlov af maj 1953 (yngste vælgere 25 år)	Grundloven af 5. juni 1915 med ændringer af 10. september 1920 § 94	1.183.292	319.135	45,8	12,3	Forfatningsændringen vedtaget
28. maj 1953	Valgretsalderens nedsættelse fra 25 til 23 eller 21 år (yngste vælgere 21 år)	Lov nr. 50 af 25. marts 1953 om folkeafstemning i året 1953 vedr. Danmarks Riges Grundlov	840.815 (for 23 år)	700.122 (for 21 år)	30,0 (for 23 år)	25,0 (for 21 år)	Valgretsalderen blev 23 år
30. maj 1961	Forslag om ændring af valgretsalderen til Folketinget fra 23 til 21 år	Grundloven af 1953 § 29, jf. § 42	586.113	479.146	20,3	16,6	Valgretsalderen blev 21 år
25. juni 1963	1. Lov om erhvervelse af landbrugsejendomme 2. Statshusmandsloven 3. Kommuners forkøbsret 4. Naturfredningsloven	Grundloven af 1953 § 42	843.756 848.494 872.042 937.259	1.354.588 1.347.942 1.328.036 1.261.545	27,7 27,9 28,7 30,8	44,5 44,3 43,6 41,5	„Jordlovene“ bortfaldt
24. juni 1969	Forslag om ændring af valgretsalderen til Folketinget fra 21 til 18 år	Grundloven af 1953 § 29, jf. § 42	448.724	1.646.688	13,6	49,8	Valgretsalderen forblev 21 år
21. september 1971	Forslag om ændring af valgretsalderen til Folketinget fra 21 til 20 år	Grundloven af 1953 § 29, jf. § 42	1.601.840	1.231.804	47,4	36,5	Valgretsalderen nedsat til 20 år
2. oktober 1972	Danmarks tiltrædelse af De Europæiske Fællesskaber	Grundloven af 1953 § 20, stk. 2	1.958.043	1.135.755	56,7	32,9	Danmark tiltrådte De Europæiske Fællesskaber 1. januar 1973
19. september 1978	Forslag om ændring af valgretsalderen til Folketinget fra 20 til 18 år	Grundloven af 1953 § 29, jf. § 42	1.224.448	1.049.832	34,2	29,0	Valgretsalderen nedsat til 18 år
27. februar 1986	Danmarks tiltrædelse af EF-pakken (Europæisk Fælles Akt) (vejledende afstemning)	Lov nr. 24 af 5. februar 1986	1.629.786	1.268.483	42,0	32,7	Danmarks tiltrædelse af EF-pakken vedtoges af Folketinget
2. juni 1992	Danmarks tiltrædelse af Maastrichttraktaten	Grundloven af 1953 § 20, stk. 2	1.606.442	1.653.289	40,5	41,7	Danmark tiltrådte ikke Traktaten
18. maj 1993	Danmarks tiltrædelse af Maastrichttraktaten suppleret med Edinburghafgørelsen	Grundloven af 1953 § 42, stk. 6, jf. § 19	1.930.391	1.471.914	48,6	37,0	Danmark tiltrådte Traktaten suppleret med Edinburghafgørelsen
28. maj 1998	Danmarks tiltrædelse af Amsterdamtraktaten	Grundloven af 1953 § 20, stk. 2	1.647.692	1.342.595	41,2	33,6	Danmark tiltrådte Traktaten
28. september 2000	Danmarks deltagelse i den fælles valuta	Grundloven af 1953 § 20, stk. 2, jf. § 42	1.620.353	1.842.814	40,5	46,1	Danmark tiltrådte ikke deltagelse i den fælles valuta
7. juni 2009	Ligestilling mellem kønnene i arvefølgen i kongehuset	Lov nr. 170 af 27. marts 1953	1.858.180	318.931	45,1	7,8	Arveretten til tronen går til førstefødte uanset køn